

DOI 10.36074/grail-of-science.25.11.2022.12

ПРОГРАМИ ШКІЛЬНОЇ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Косьміна Мальвіна Максимівна

здобувачка магістерської програми

Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна

Лютий Вадим Петрович

канд. пед.наук, доцент,

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна

Анотація: стаття присвячена порівняльному аналізу програм шкільної медіації, рекомендованих для закладів загальної середньої освіти України. Обґрунтована необхідність підготовки педагогічного колективу та здобувачів закладів до впровадження медіації. Розкриті зміст, форми і методи та визначені умови застосування кожної із розглянутих програм.

Ключові слова: конфлікт, медіація, шкільна медіація, заклад загальної середньої освіти, соціальна профілактика.

Конфлікт є однією із найпоширеніших та необхідних для розвитку та життєдіяльності людини форм соціальної взаємодії. Саме завдяки конфлікту виявляються та долаються суперечності між людьми, особистість самовизначається та самостверджується в критичні періоди свого розвитку, соціальні спільноти отримують поштовх до розвитку та вдосконалення. Проте це відбувається лише у випадку конструктивного вирішення конфлікту – ситуації, за якої сторони соціальної взаємодії розуміють інтереси одна одної та знаходять взаємоприйнятні та взаємовигідні способи подолання суперечностей. Конфлікт набувають деструктивного характеру, якщо одна сторона вирішує його за рахунок іншої або шкода для кожної сторони, а інколи й для оточуючих, для суспільства в цілому переважає можливі зиски від подолання суперечності. Одним із найпопулярніших наразі в світі підходів до профілактики та подолання деструктивних конфліктів є медіація.

Медіацію можна визначити як спосіб вирішення конфлікту за допомогою третьої нейтральної сторони, спрямований на пошук взаємоприйнятних для учасників шляхів його подолання. При цьому третя сторона – медіатор – не бере безпосередньої участі у прийнятті рішення стосовно шляхів вирішення спору, натомість забезпечує комунікацію сторін конфлікту і дотримання прав та інтересів кожної.

Однією зі сфер застосування медіації як технології посередництва у конфліктній ситуації є імплементація її в освітню та виховну систему – впровадження програм шкільної медіації.

Шкільну медіацію можна визначити як метод вирішення конфліктів між учасниками навчального процесу та як інноваційну модель соціально-педагогічної діяльності в навчальному закладі, що передбачає навчання суб'єктів освітнього процесу, перш за все, здобувачів освіти, навичкам конструктивного врегулювання конфліктів, та організацію системи їхньої взаємодопомоги в подоланні деструктивних конфліктів шляхом проведення медіаційних процедур за принципом «рівний-рівному». Метою медіації в закладах загальної середньої освіти є не тільки сприяння попередженню та вирішенню конфліктів між учасниками освітнього процесу, але і підвищення результативності освітнього процесу в цілому завдяки поліпшенню психологічного клімату в навчальному закладі та формуванню в здобувачів освіти компетентностей, необхідних для їхньої успішної соціалізації.

Питання запровадження медіації в Україні в різних сферах взаємовідносин, зокрема – в навчальних закладах, розглядається як науковцями, так і практиками. Так, на думку Т.Лях і Т.Спіріної, медіація як технологія має величезний потенціал для освітньої, виховної і соціальної сфери [1]. Н.Бондаренко вказує на перспективність медіації саме як засобу соціальної взаємодії та соціального діалогу. На її погляд, актуальним для України є розробка ефективних програм підготовки медіаторів [2].

Ряд наукових та методичних публікацій безпосередньо стосується шкільної медіації. Так, С. Котловий вважає роботу шкільних служб розв'язання конфліктів засобами медіації ефективним способом формування соціального досвіду безконфліктної поведінки учнів та студентів [3]. На думку Н.Білик, особливістю шкільної медіації є те, що вона базується і водночас реалізує гуманітарні цінності і досягнення дитини. Реалізація цього відбувається завдяки створенню впродовж процедури та після неї безпечного для учасників конфлікту простору, тим самим задовольняються базові психологічні потреби людини [4]. О.Мальцева вважає, що задля підвищення результативності застосування шкільної медіації необхідні певні умови для її реалізації: достатня кількість ресурсів в закладі освіти (психологічна готовність до змін, зацікавленість у роботі педагогічних працівників тощо), відкритість керівництва закладу освіти до впровадження інноваційних практик; усвідомлення мети, завдань, цінностей медіації педагогічними працівниками [5]. Методичні матеріали для організації діяльності шкільної служби медіації представили Р.Коваль, А.Горова, А.Нікітчук та ін. [6], Л.Адамчук, В.Андрєєнкова, Л.Волченко, Т.Войцях, О.Дацко та ін. [7; 8]

Важливо зазначити, що в навчально-виховному процесі медіація може знайти поширене застосування не лише для вирішення індивідуальних міжособистісних спорів, конфліктів між окремими учасниками освітнього процесу. Широкі можливості різних форм медіації, наприклад “кола примирення”, можуть використовуватися для налагодження взаємовідносин між учнями в класі, згуртування класного колективу, проведення батьківських зборів нового формату та загалом для формування безпечного освітнього середовища. Так як медіація передбачає висловлення думок та почуттів кожного її учасника, вона відкриває шлях до створення такої атмосфери в колективі, де ніхто не боїться бути самим собою, не боїться робити помилки, не боїться осуду та нерозуміння зі сторони оточуючих.

Проте такі результати можуть бути досягнуті лише за умови, що абсолютно всі учасники освітнього процесу – починаючи від адміністрації закладу, батьків та закінчуючи іншими працівниками установи – будуть розділяти спільні цінності, приймати спільні принципи безконфліктного існування у колективі та всіляко підтримувати розвиток кожної особистості, яка переступає поріг освітнього закладу. А це, в свою чергу, вимагає впровадження в навчальних закладах освітніх програм, спрямованих на підготовку учасників освітнього процесу до застосування медіації як постійної практики розв'язання конфліктів.

Метою дослідження, представленого в статті, є порівняльний аналіз українських програм підготовки навчальних закладів до впровадження медіації.

Під час проведення пошуково-аналітичної роботи було виявлено дві програми підготовки медіаторів закладу освіти: програми позашкільної освіти “Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіатора” [9] та “Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе” [10], розроблені Міністерством освіти і науки України, Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти», громадською організацією «Ла Страда-Україна», дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) за фінансової підтримки Європейського Союзу (схвалено для використання в закладах освіти Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 01.08.2018р.)

Під час аналізу вищевказаних програм було виявлені спільні та відмінні характеристики програм.

Метою програми “Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіатора” є “створення умов для формування громадянських та соціальних компетентностей здобувачів освіти, що передбачає виявлення ними конфліктологічної компетентності, вмінь і навичок вирішення конфліктів мирним шляхом, ненасильницької поведінки та громадянської позиції”.

Відповідно до мети Програми, було встановлено ряд завдань, які можна описати наступним чином:

- ознайомлення учасників з базовими знаннями з конфліктології, засадами миробудування;
- надання учасникам розуміння поняття “насильство”, його видів, ознак проявів насильства у колективі;
- формування ненасильницької моделі поведінки не тільки конкретних учнів - учасників Програми, а й надання можливості їм надалі формувати таку поведінку в своєму колі спілкування – в сім'ї, з однокласниками, друзями поза школою тощо;
- ознайомлення учасників Програми з поняттями ґендерної рівності, навчання навичкам протидії дискримінації за різними ознаками;
- окреслення понять “мирне вирішення конфліктів”, “відновні практики”, “медіація”;
- підготовка потенційних медіаторів однолітків, навчання їх процедурі медіації, її принципів та правил, етичних норм медіаторів тощо;
- надання практичних рекомендацій щодо відбору випадків конфліктів для проведення медіації, “кіл примирення”;

– формування в здобувачів освіти поняття “вирішення конфліктів мирним шляхом”, його ролі для конкретної особи, громади (школи, сім’ї, міста, країни тощо), участі учнів у цьому процесі [9].

Ключовими ідеями програми “Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіатора” є формування у здобувачів освіти вміння ефективно вирішувати конфлікти, бути толерантними до думки інших, протистояти насильству, булінгу, дискримінації в колективі, брати відповідальність за побудову миру, дотримуватися рівних прав чоловіків/хлопців та жінок/дівчат. Очікується, що після проходження Програми у здобувачів освіти буде сформовано вміння мирно вирішувати конфлікти, керуючись при цьому загальнолюдськими цінностями, а також пропагувати ідеї миробудування. Особливий акцент у Програмі робиться на формуванні навичок ефективної комунікації, управління конфліктами, толерантності, недискримінаційного підходу до спілкування, управління емоціями, формування ненасильницької поведінки та цінностей тощо. Дієвим методом виконання поставлених Програмою завдань під час її апробації було виявлено активне визначення особистістю власної системи цінностей.

Таким чином, під час проходження Програми здобувачі освіти мають змогу отримати необхідну для проведення медіаційних практик за методом «рівний-рівному» підготовку, навчитися проводити медіацію та «кола примирення», а також діяти згідно власних цінностей та переконань.

Програма “Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе” має спільну з попередньою програмою мету, проте завдання їх різняться. Завданнями даної Програми визначено наступне:

- формування в учасників базових знань щодо поняття “конфлікт”, його основних ознак;
- ознайомлення з поняттями “насильство”, “миробудування”, “відновний підхід”, “медіація”;
- опанування ненасильницькими моделями спілкування та формування взаємовідносин;
- навчання навичкам формування безпечного освітнього середовища;
- створення умов для розуміння ролі молоді в миробудуванні [10].

Отже, ми бачимо, що мета програм сформована абсолютно однаково, проте різняться деякі завдання та способи, якими програма буде реалізовуватися.

Програма “Вирішення конфліктів мирним шляхом” покликана надати учасникам базові теоретичні знання щодо понять, що стосуються конфліктних ситуацій, насильства та булінгу. Вона не передбачає довготривалого вивчення, проте автори намагалися вмістити у неї максимум інформації для ознайомлення з основними поняттями. Така програма може застосовуватись закладами загальної середньої освіти, які тільки починають свій шлях до впровадження медіації. Дану програму можна рекомендувати закладам, педагогічний колектив яких на даний момент недостатньо готовий до впровадження нових способів подолання конфліктних ситуацій, а також якщо учасники освітнього процесу показують низький рівень знань щодо поняття конфлікту, його ознак, способів досягнення згоди тощо.

В той же час програма “Вирішую конфлікти мирним шляхом. Базові навички медіації” буде оптимальною для закладів, які готові до активного впровадження шкільної медіації, коли мета керівництва та педагогічного колективу закладу узгоджена з потребами і бажаннями здобувачів освіти, всі учасники освітнього процесу проявляють інтерес до засвоєння та опанування нових методів досягнення згоди та примирення.

Висновки: враховуючи результати аналізу, можна зробити висновок, що реалізація розглянутих програм впровадження шкільної медіації можлива в закладах загальної середньої освіти, але вибір програми буде залежати від мети освітнього закладу: дати здобувачам освіти базові навички вирішення конфліктів, поверхневе ознайомлення зі способами примирення, в тому числі за допомогою посередництва і медіації, чи впровадження в систему виховної та соціально-педагогічної роботи закладу освіти медіації як повноцінної служби (шкільної служби порозуміння) для повної реалізації системи посередництва.

Список використаних джерел:

- [1] Лях Т. Л., Спіріна Т. П. (2015). Медіація як соціальна технологія посередництва у конфліктних ситуаціях. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*– (2 (291)), 37-47.
- [2] Бондаренко Н.П. (2022) Медіації як ефективний засіб мирного врегулювання конфліктів *Актуальні проблеми екстремальної та кризової психології : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 11-15). 21 лютого, 2022, Дніпро, Україна
- [3] Котловий С. (2015) Діяльність соціального педагога з медіаторами як посередниками у розв'язанні конфліктів. *Молодь і ринок.* (1 (120)), 82-86
- [4] Білик Н.М. (2017). *Соціально-педагогічна технологія медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими школярами* (автореф. дис. ... канд.пед.наук). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Київ, Україна.
- [5] Мальцева О.І. (2021). Служба медіації в школі: досвід зарубіжних країн та України. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* (6 (344)), 188-196.
- [6] Коваль Р., Горова А., Нікітчук А., Микитюк О., Ліхоліт Ю. (2009). *Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід упровадження. Посібник.* Київ: Видавець Захаренко В.О.
- [7] Андрєєнкова В.Л., Войцях Т.В., Дацко О.В. (2016) *Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект.* Київ: ФОП Стеценко В.В.
- [8] Адамчук Л.Л., Андрєєнкова В.Л., Волченко Л.П. (2018). *Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти.* Київ: ФОП Нічога С.О.
- [9] Андрєєнкова В. Л., Левченко К. Б., Матвійчук М.М. (2018). *Освітня програма факультативу “Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації”:* навч. посіб. Київ: Громадська організація «Ла Страда-Україна»
- [10] Андрєєнкова В. Л., Левченко К. Б., Матвійчук М.М. (2018). *Освітня програма факультативу “Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе”:* навч. посіб. Київ: Громадська організація «Ла Страда-Україна»